

**Tomislav Krznar,
Nikolina Iris Filipović (prir.)**

***Vrč i šalica. Filozofijska
vivisekcija problemâ odgoja
i obrazovanja***

Zagreb: Učiteljski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu,
2015., 456 str.

Publikacija *Vrč i šalica. Filozofijska vivisekcija problemâ odgoja i obrazovanja* sastoji se od pet dijelova unutar kojih se nalaze prilozi prikupljeni kao reprezentativni materijal koji će budućim odgojiteljima i učiteljima – i ne samo njima nego i nama koji se bavimo odgojem i obrazovanjem kao odgojitelji, učitelji, nastavnici i sveučilišni nastavnici te ostalim čitateljima koji nastoje tematizirati filozofijski pogled na problem odgoja i obrazovanja – pomoći shvatiti stanje odgoja danas u našem društvu, kao i koje probleme treba riješiti kako bi obrazovanje i odgoj naših učenika bio što kvalitetniji i svrsishodniji.

Vrijedi ukratko objasniti sam naslov publikacije: pojmovi iz naslova simbolički predstavljaju učitelja i učenika u procesu odgoja i obrazovanja. Kao što se iz vrča ulijeva u šalicu čaj ili kava, tako i u ovom prenesenom značenju učitelj »ulijeva« znanje i vještine u svoje učenike, »šalice«. Izraz iz drugog dijela naslova, 'filozofijska vivisekcija', nastoji ne zaustaviti se na učenikovu pasivnom primanju znanja od svojih nastavnika, nego želi naglasiti potrebu razvo-

ja vještina i sposobnosti učenika da to primljeno znanje podigne na višu razinu. Ono što se naslovom želi naglasiti jest da se u suvremenom procesu odgoja i obrazovanja učenika prenošenje znanja ne vodi principom »slušaj, zapamti i ponovi«, nego principom »istraži, usvoji, pokaži«. Učenici su pozvani znanje koje prime od svojih učitelja *viviseccirati* odnosno primijeniti ga u svakodnevnom životu, kritički mu pristupiti i povezati s iskustvom te ga potom prenositi mladim generacijama.

U uvodnome dijelu Bruno Ćurko, recenzent publikacije i pisac predgovora, inače vrhunski poznavatelj problema filozofije odgoja, postavlja programatsko pitanje: Što je filozofiji odgoj danas? Među ostalim, Ćurko navodi različite pristupe filozofije s djecom pritom obrazlažući potrebu razvijanja vlastitog mišljenja. Ističe da je potrebno obrazovati djecu s ciljem postajanja kritičnim građanima te im pomoći kroz uvježbavanje jezika i govora, što nudi upravo filozofija za djecu. Priređivači, Tomislav Krznar i Nikolina Iris Filipović, potom ukratko predstavljaju zbirku te na koncu zahvaljuju svima koji su doprinijeli objavljivanju djela, a posebno djeci iz Dječjeg vrtića Trešnjevka i njihovim odgojiteljicama koji su svojim radovima obogatili priloge u knjizi. Ovim dječjim radovima vratit ćemo se na kraju prikaza.

Mnogi se pitaju o tome što je odgoj, što je obrazovanje? Na koji način kvalitetno odgojiti naše odgajjanike? Koju svrhu i cilj želimo postići u odgoju i obrazovanju? Koji

bi nam filozofi mogli biti primjeri u našem suvremenom načinu odgajanja i obrazovanja učenika? Koju ulogu za nas imaju Sokrat i Platon, Jean-Jacques Rousseau, Paolo Freire i John Dewey? Što je pedagogija? U kakvom su odnosu pojmovi ‘odgoj’, ‘obrazovanje’, ‘edukacija’, ‘naobrazba’? Je li znanje isto što i informacija? Prvi dio zbornika, pod naslovom »Perspektive filozofije odgoja«, nudi smjernice za odgovore na ova pitanja.

Branko Bognar u prilogu »Pedagogija: znanost i stvaralaštvo« tematizira odgoj i stvaralaštvo, te pedagogiju kao znanost i stvaralaštvo. Autor navodi kako se čovjek ne rađa kao stvaralačko biće, nego on sam takvim mora postati. Stvaralaštvo izjednačuje sa slobodom, odnosno ističe da stvaralaštvo proizlazi iz čovjekove slobode. Kulturu koju smo primili od svojih roditelja i učitelja prenosimo na mlađe generacije, no na način da smo stvaratelji koji svojim bitkom potvrđuju kulturu koju smo primili te je nastojimo mijenjati. Želimo li mijenjati kulturu, nastojimo mijenjati svijest, zaključuje autor citirajući Hegela.

U sljedećem prilogu, naslovljenom »Redefiniranje osnovnih pojmova – pretpostavka epistemološkog razvoja pedagogije«, Josip Milat redefiniira osnovne pedagoške pojmove, navodeći njihovo značenje u drugim jezicima. Autor napominje da postojeći sustav osnovnih pedagoških pojmova (edukacija, izobrazba, odgoj, obrazovanje i sl.) nije epistemološki

konzistentan te da ga je potrebno nadograditi. Čovjeka je potrebno osposobiti za prihvaćanje i stvaranje promjena, jer se nalazi u okolini koja je podložna svakodnevnim izmjenama zahvaljujući tehničko-tehnološkom napretku.

Je li informacija znanje? Denis de Rougemont već u naslovu svoga priloga »Informacija nije znanje« daje odgovor na to pitanje te obrazlaže zašto je tome tako. Iako smo danas mnogo brže informirani nego prije pedesetak godina, ne možemo reći da poradi toga imamo i mnoštvo znanja o različitim događajima.

Drugi dio zbornika naslovljen je »Temeljni pojmovi filozofije« i sadrži tekstove petero autora. Osnovna pitanja u ovome dijelu su: Što je filozofsko mišljenje i koji je smisao filozofskih pitanja? Koji je odnos slobode i mišljenja? Branko Despot (»Mišljenje i sloboda«) ističe da je svatko od nas pozvan misliti, ali ne samo misliti nego i promišljati o onome što mislimo. Postavlja se pitanje: Kakav je odnos slobode i mišljenja? Bit slobode je u mišljenju, odnosno promišljanju. Na ovu temu nadovezuje se prilog Branka Bošnjaka koji se pita: Koji je smisao filozofskih pitanja? Daju li nam oni konkretne odgovore ili nas potiču na postavljanje novih pitanja? Lino Veljak u radu »Suvremenost Sokrata Atenjanina« tematizira Sokrata i njegovu filozofiju, a posebno dijaloški moment Sokratova filozofiranja. Sokrat nam može biti uzor u tome jer on dijalogiziranjem sa sofistima i konačno s

atenskom mladeži započinje drugačiji tip komunikacije u kojemu pitanjima navodi sugovornike da sami dođu do određenih odgovora. Smatramo kako bismo u odgoju i obrazovanju češće trebali kao Sokrat vještinom majeutike poticati svoje učenike da pitanjima i kritičkim promišljanjima dođu do konačnih činjenica.

Zašto je Platonov Sedma knjiga *Politeje* stavljena u ovu publikaciju i kakva je važnost Platonove filozofije za tematiziranje problema odgoja i obrazovanja? Slušajući kolegij iz filozofije odgoja studenti ne mogu filozofijski promišljati o odgoju a da se ne susretnu barem s dijelom velikog opusa ovoga možda najvažnijeg filozofa u Antici. Drugi razlog zašto je ovaj Platonov tekst važan za studente koji se pripremaju za zvanja učitelja i odgojitelja jest taj što ih potiče da na primjeru Platonove misli promišljaju, uspoređuju i stvaraju svoje stavove o odgoju u suvremenom školstvu. Petar Šegedin u svome radu »Duša i polis u *Politeji*« tematizira problem pravednosti. Ponovno Platon, no ovoga puta naglasak je na njegovoj etici koja je također važna za svakog budućeg učitelja i odgojitelja koji želi filozofijski proučavati odgoj. Autor nam ovdje iznosi Platonove teze o pitanju vrline (*arete*). Njegov je etički ideal postići vrlinu ili krepost koja se zasniva na znanju. Najvažnija je za Platona vrlina pravednosti, a on ju shvaća tako da je čovjek pravedan ukoliko radi posao za koji je sposoban i tako postiže vlastito dobro, sreću, blaženstvo i ljepotu.

U trećem dijelu, naslovljenom »Filozofija u društvenom okružju«, nalazimo četiri priloga koja tematiziraju problem demokracije, odgovornosti i tolerancije. U tekstu »Demokracija« Milan Galović prikazuje shvaćanje demokracije kroz povijest: od pojave demokracije u Grčkoj, kroz Hegelovo suprotstavljanje demokraciji, Marxovo i Kantovo shvaćanje demokracije, do suvremene rasprave o demokraciji. Ističu se pitanja: Koja je razlika između zajednice i društva? Koja su obilježja antičke demokracije? Što je država? Koja je uloga prava u državi? Kako razumijemo pojedinca u Antici, a kako u moderno doba? Galović nam iznosi razlike između Kantova i Hegelova shvaćanja demokracije. Na kraju prikazuje na koji način Hegel brani monarhiju, a Marx zagovara demokraciju.

Hrvoje Jurić u prilogu »Odgovornost, budućnost i napredak« propituje odnos napretka i odgovornosti u današnjem svijetu, pritom prezentirajući etiku Hansa Jonasa. Odgovornost za budućnost je, smatra autor, prije svega etičko pitanje te je važno razmotriti kako se čovjek odnosi prema prirodi. Autor prikazuje dva principa utemeljenja Jonasove etike: metafizičko i ontologijsko. Ističe Jonasovo shvaćanje odgovornosti kao odgovornosti za posljedice djelovanja. Jonas se, navodi autor, zalaže za novu etiku koju naziva etika budućnosti.

Patrice Canivez u radu »Odgoj rasuđivanja – pravo i ljudska prava« raspravlja o ljudskim, građanskim, političkim i društvenim pravima te

razmatra jesu li ona relativna ili univerzalna. Također propituje i je li rasuđivanje o ovim temama važno za cjelokupnu zajednicu te objašnjava na koji se način politički prosuđuje po uzoru na ustav i zakone. Analizira i pojmove 'pravo' i 'ljudska prava' te postavlja pitanje o važnosti podučavanja učenika o ljudskim pravima tijekom procesa odgoja i obrazovanja. Ovu cjelinu zbornika zaključuje »Rasprava o toleranciji«, izvadak iz čuvenog Voltaireova spisa. Voltaire raspravlja o toleranciji s gledišta važnih religijskih pitanja koja su se kroz povijest mijenjala i postavlja ključno pitanje: jesmo li tolerantni prema onima koji imaju drugačije religijske stavove u prošlosti i prema nama u sadašnjosti?

Četvrta cjelina pod naslovom »Odgoj kao tema filozofije« okuplja sedam priloga autora koji iz različitih filozofskih perspektiva promišljaju o odgoju. U tekstu »Vrijednosno i spoznajno u suvremenom odgoju« Milan Polić nastoji čitatelju približiti razumijevanje vrijednosti i spoznaje u suvremenom odgoju. Nailazimo na pitanja kao što su: Što je odgoj? Koji je cilj odgoja? Postoje li manipulacije u autoritarnom odgoju? Autor navodi primjer autoritarnog odgoja u kojemu se dobrota izjednačuje s poslušnošću, a odgojitelj brižno čuva svoje odgajanike uz uvjet njihova neupitnog povjerenja i poslušnog izvršavanja očekivanja. Društveni odnosi zasnovani na autoritarnom odgoju temelje se na poslušnosti i pokoravanju. Autor stoga zaključuje da se radi o primje-

ru manipulacije u odgoju. Na Polićev tekst nadovezuje se rad »Autoritet i sloboda u odgojnom činu« Gordane Bosanac. Autorica iznosi stav kako u suvremenom odgoju odnos roditelja i djece, koji je u početku zasnovan na poslušnosti, treba izgrađivati u odnos zasnovan na ljubavi i međusobnom uvažavanju. U povijesti obitelji od apsolutističkog do liberalnog razdoblja mijenja se način odgoja. Odbacuje se poslušnost i uvodi se razumijevanje. Treba li se autoritet temeljiti na principu dominacije ili na principu uvažavanja? Ovo je uistinu značajno pitanje za filozofiju odgoja.

U idućem prilogu pod nazivom »Ozbiljan dijalog o dijalogu« susrećemo raspravu između Rudolfa Kopreka i Tome Vereša na temu što je to dijalog i koja mu je svrha. Autori iznose kršćansko shvaćanje odgoja i napose dijaloga kao ključnog elementa razumijevanja odgoja na temelju kršćanske objave te filozofije koja proučava odgoj. Vereš ističe kako je važan način odgoja dijalog, posebno dijalog između ljudi koji imaju drugačije shvaćanje ili svjetonazor. Možemo se složiti s Verešom da mladog čovjeka treba odgajati tako da bude ontocentrist, da poštuje sve što postoji, a ne kako bi sve što postoji iskoristio kako bi njemu bilo bolje u životu.

Milan Polić tekstu »Filozofija odgoja i feminizam« navodi kako je u suvremenom odgoju potrebno redefinirati društvene uloge na spolnom planu. Kao i sve druge znanosti, tako je i filozofija u 20. stoljeću ušla u

fazu preispitivanja fenomena odgoja. Autor nam ovdje iznosi misao Pavla Vuk-Pavlovića o učiteljskoj struci, kao i o problemu različitog stava pojedinih učitelja prema učenicama i učenicima. Možda je tako, zaključuje Polić, zbog još prisutnog patrijarhalnog obrasca u našem društvu.

U tekstu »Kakvo filozofije u odgoju danas« Marko Tokić tematizira problem odgoja u Antici navodeći Platonovo djelo *Zakoni* u kojemu se iznosi stav da je ljudski odgoj dodirivanje božanskosti, a ono se ostvaruje filozofiranjem. Metode za bolje odgajanje ostvaruju se promišljanjem i zornim promatranjem slike.

U prilogu »Igra kao cjeloživotna aktivnost« Ivana Zagorac iznosi svoje viđenje igre kao načina odgoja. Čovjek je *homio ludens* i kroz igru uči, istražuje i odgaja se. Evo nekoliko osobnih poticaja budućim učiteljima i odgojiteljima kako kvalitetnije provesti igru u nastavnom procesu. Autorica nam u ovom prilogu objašnjava na koji se način djeca, a na koji način odrasli upuštaju u igru. Djeca se u igru upuštaju spontano, a odrasli odgovorno, no autorica smatra da je igra uvijek dio razvojnog procesa čovjeka.

Marina Katinić u radu »Filozofija za djecu i mlade i integrativna bioetika« prikazuje kako je nastala i razvijala se filozofija za djecu. Postavlja se pitanje treba li nam filozofija u školi za djecu u dobi od 11 i 12 godina te jesu li djeca u tom razdoblju sposobna apstraktno misliti. Ovaj prilog važan je poticaj na ohrabriva-

nje učenika na apstraktno mišljenje i obranu vlastitih stavova koji se, između ostaloga, mogu odnositi i na pitanja iz sfere bioetike.

Peta cjelina nosi naslov »Kritika sustava obrazovanja« i obuhvaća priloge koji predlažu načine za poboljšanje sustava obrazovanja u suvremenim školama. Konrad Paul Liessmann u radu »Obrazovanje, poluobrazovanost i neobrazovanost« navodi da je danas kada se govori o odgoju i obrazovanju važna misao da je znanje moć. Autor zaključuje da se u 21. stoljeću na brži način želi doći do znanja te da se često želi potisnuti način promišljanja svijeta iz doba humanizma. Pita se kako to da se naše škole i sveučilišta žele promijeniti, kao da žele postići neko drugo znanje. Slažemo se da je tome tako. Iako svi završavamo osnovne i srednje škole, a jedan dio i visoka učilišta, jesmo li obrazovani, poluobrazovani ili neobrazovani?

Paolo Freire u prilogu »Pedagogija obespravljenih« tematizira bit dijaloga. Navodi kako dijalog postoji kako bi se ljudi razvijali i preoblikovali svijet. Dijalog mora biti iskren, istinit, u njemu mora postojati ljubav prema ljudima i svijetu, poniznost, povjerenje, nada, ali i kritičko mišljenje. Jedino dijalog koji zahtjeva kritičko mišljenje, smatra autor, može takvo mišljenje i potaknuti. Bez dijaloga nema komunikacije, ako je nešto lažno a predstavlja se kao istinito, ne može postojati dijalog.

U radu »O neoliberalnoj paradigmi i hrvatskoj visokoškolskoj stvarnosti« Petar Filipić tematizira utjecaj

neoliberalizma na hrvatsku visokoškolsku zajednicu. Temeljno pitanje je sljedeće: Koji utjecaj koncept neoliberalizma ima na visoko školstvo u nas i koje su njegove posljedice? Potom: Jesu li i koliko sretni studenti na fakultetima? Potiče li sustav financiranja visokog školstva i znanosti kvalitetu i izvrsnost? Koje su posljedice prodora *privatnog* u naš sustav obrazovanja? Ulaže li se dovoljno financijskih sredstava u naše visoko školstvo?

Tomislav Krznar u prilogu »Filozofija kao briga za cjelinu – edukacijski uvidi Ortege y Gasseta« želi progovoriti o ulozi filozofije na učiteljskim i odgojiteljskim studijima. Autor razmatra pitanje čemu filozofija studentima koji se pripremaju za učitelje i odgojitelje? Odgovor nudi u okviru misli španjolskog filozofa Ortege y Gasseta. Čovjek je za Ortegu y Gasseta, navodi Krznar, biće koji stvara svijet ili, kako kaže Ortega y Gasset – univerzum, a da bi upoznao zbilju, nužna mu je filozofija. Eto nam svima odgovor čemu proučavanje filozofije na učiteljskim i odgojiteljskim studijima.

Važno je naglasiti kako svaki dio ove publikacije završava likovnim priložima djece iz vrtića Trešnjevka koji daju završnu notu ili, bolje rečeno, zaokružuju i osvježavaju svaki dio zbornika. I mi ćemo se u ovom prikazu zajedno s priređivačima *Vrčica i šalice* zahvaliti djeci na njihovoj kreativnosti. Neka nam i ove ilustracije budu motiv za našu kreativnost u radu s djecom i mladima. Uz to, priređivači su pripremili i bogati izbor

bibliografije koja nadopunjuje ovu zbirku te otvara mogućnost kvalitetnijeg rada u odgoju i obrazovanju. Navedene su i bilješke o autorima uključenih radova. Na koncu, priređivači čitatelju upućuju riječi ohrabrenja na njegovu putu traganja za odgovorima iz područja odgoja i obrazovanja. Na tome putu ova publikacija može predstavljati početnu stazu u kritičkom propitivanju nas samih i našega rada u odgoju i obrazovanju.

Na kraju ovoga prikaza možemo zaključiti kako su prilozi koje smo ovdje ukratko predstavili vrlo dragocjeni. Uvidjeli smo kako informacije nisu znanje ukoliko ih kritički ne provjerimo i usvojimo. Uvidjeli smo kako čovjeka treba odgajati i obrazovati kako bi bio spreman prilagoditi se promjenama u svome okruženju a istovremeno i mijenjati svijet. Upoznali smo Platonov način proučavanja svijeta i način na koji je Sokrat odgajao atensku mladež. Upoznali smo se s kršćanskim i inim načinima promišljanja o odgoju te razmotrili kritike suvremenog načina odgoja i obrazovanja. Ovdje su objedinjeni i različiti filozofski modusi proučavanja politike, odgoja kroz povijest, kao i smjernice za buduće odgojitelje i učitelje. Ovi su radovi jedna vrsta oruđa koje može pomoći da stvaralaštvom, kritičkim promišljanjem i mijenjanjem svijeta oko sebe naši studenti postanu nositelji znanja, vještina i vrline koja su primili listajući, proučavajući i analizirajući ovu publikaciju kao važnu literaturu za kolegij *Filozofija odgoja*. Preporučamo je i učiteljima i odgojiteljima, jer

i njima mnoge teme koje se ovdje filozofijski promišljaju mogu biti putokaz kako unaprijediti svoj poziv, biti učiteljem, a to znači istovremeno biti i učenikom. Naša nastojanja morala bi biti usmjerena prema učenicima, poticajna za razvoj njihovih vještina dijaloziranja i kritičkog mišljenja, ali i erosa za filozofijski način promišljanja različitih tema koje su važne u odgoju i obrazovanju. Završit ćemo ovaj prikaz parafrazirajući Ortegu y Gasset: bit filozofije je u stalnoj refleksiji sebe i društva u kojemu se nalazimo.

Zoran Vračan